

Kabdebó Tamás

## Mikszáth és a posztmodern

1980-ban kezdtem írni, 1982-ben fejeztem be – mivel közben kenyeret is kellett keresnem – *Az istenek* című magyarnyelvű Róma-regényemet, amelyet az *Újváry Griff* kiadó publikált Münchenben. Természetesen ezt is fekete-listára tették itthon, majd, a szabadság kitörtével 1992-ben újra kiadták, ezúttal a szépirodalmisok Budapesten.

Amikor a regényt írni kezdtem, Manchesterben, már vadul lángolt a posztmodern francia-amerikai divatja, mely egynehány egyetemet és irodalom kritikust kivéve, nem tudott meghonosodni Albionban, de Írországban sem, ahol most élek. Kár, mert remek játék.

A posztmodern kifejezést *Pannwitz* képiró mester gyártotta, aki bár német ember volt, a magyar *Mikszáth Kálmán* kortársa vala, igaz, húsz esztendővel idősebb mint a regényíró. Ez a festő úr úgy érezte, hogy az impresszionizmus virágzása teljén ki kell találni valamit, annak jelzésére, ami utána jön, de a terminus eltemetődött, a posztimpresszionizmust, mint kifejezést többen kedvelték.

Amikor én a Róma-könyvet írni kezdtem, már nyakára hágtam – angol gyakorlatomban – két korábbi, de a mai napig élő/túlélő izmusnak: a képvers gyártásnak és a strukturalizmusnak. Az előbbit tréfának, "átkándálásnak" szántam, de "művemből" kiállítási tárgy lett az *Institute of Contemporary Art* neves londoni galériájában; az utóbbiba intellektuálisan, mint nyelvész szerettem bele, s lettem ezután a *Tristes tropiques* lelkes olvasója. (Olyan alapkönyvnek tekintetem, mint az akkoriban tőlem is idéző *Esterházy* a valóban nagyszerű és tisztességes *Ottlik Cipi* műveit.)

Nem véletlenül hozom őt fel, mert nemsokkal regényem megírása után került kezembe a *Termelési regény*, az első magyar "posztmodern" mű – azóta is a legmulatságosabb. Lábjegyzeteibe és főszövegébe foglalt mozaik-történetei közül kettőt magam is átéltem. A legjobb irodalom élményeken, a második legjobb irodalom könyvélményeken, a harmadik a könyvélmények élményein alapszik.

Mikszáth Kálmán volt és maradt a kedvenc regényíróm, azt hiszem minden regényét, elbeszélését elolvastam, a javát kétszer, kedvenceimet háromszor. Nagyapám könyvtárában megvolt a százkötetes *Jókai* és a Mikszáth összes. Először a jókaiakat olvastam végig –

olyan fiatalon, hogy az első fejezet után elolvastam a regény végét – aztán a Mikszáth-könyveket. Aztán jött az érettségi, a bölcsészkar, 1956 és az emigráció. Magyar könyvek szűkében először a *British Múzeumban* leltem rá ismét a *Krúdy* és a Mikszáth könyvekre, aztán, etéren telhetetlen lévén, nagynénémmel megvettem minden föllelhető Krúdyt és az Akadémiai Kiadó *Mikszáth Kálmán összes művei* sorozatot. Krúdy gyűjteményemet később kiegészítette a Londonba látogató boldogemlékű Krúdy Zsuzsa (tehát Krúdy minden megjelent könyve megvan) a mikszáthokkal pedig eljutottam addig, ameddig az Akadémiai Kiadó – vagyis ismert elbeszéléseket hiányolok. Mondanom sem kell, hogy ismét végigolvastam mindent, ami megvolt, elejétől végig.

Ebben az időben, tehát a hatvanas évek elejétől a végéig, könyvtári munkám mellett egy költői szemináriumot is vezettem a londoni egyetem berkeiben. A francia szakosok fedeztették fel velem *Barthes* műveit, az amerikaiak *Burroughs-t*, *Fáy Attila* a *Finnegan Wakes-t*. Bár *Joyce* minden más művéért rajongtam, "a *Finnegan*" keresztretjtényszerű olvasásra Attila vitt rá. Angol diákjaim megkérdezték, ki a legjobb eszázadi költő? A válasz egyértelmű. Az már nem, hogy mennyiben volt *Attila* modern, avat garde, esetleg korai posztmodern? Egy alkalommal *John Wain*-nel, a költő, esszéista, regényíróval jöttem össze, aki a legjobb magyar regényeket firtatta. Beszéltem a vén palócról, lefordítottam könyveinek címét és szomorúan tettem hozzá, jó angol fordításokat nem ismerek.

Amikor *Az istenek* – azidőtájt a negyedik regényem megjelent – tíz helyen méltatták, mind idekint, beleértve a két rádióállomást. A 2. a pesti kiadás szövegét egy *Radics Viktória* nevű hajadon úgy eláztatta, mint a záporosó a rétet. Az u.n. "Nyugati magyar irodalom" orgánumai még mind életben voltak. Ennek az első kiadásnak egyértelműen jó sajtója volt, többen kiemelték a regény "modernségét" és fölfedezték rajta a posztmodern beütéseket. Majdnem "kiütéseket" mondtam, mely ugyebár kétféle lehet: amikor az embert állonvágják, vagy, amikor az ember testén pörsenések keletkeznek. (Senki nem mulasztotta el a könyv két befejezését kommentálni, s ebben, ha másban nem, meglátni a posztmodern tendenciákat.)

Jól mulattam a dolgon. A fecskefarkú befejezés ötletét nem *Fowles* regényéből kölcsönöztem, vagy *Borges*-től vettem át – akiket ebben az időben még el sem olvastam – hanem a *Különös házasság*-ból. Azazhogy igen is, meg nem is. Az én regényem főszereplője, egy Lehel nevű fickó, olyannyira belebonyolódik egy kémügybe, hogy nem látszik más kiút számára mint a halál. Amikor könyvem megírásának utolsó fejezetéhez értem, az egyik angol miniszter eltűnt a föld színéről. Ruháit összehajtogatva megtalálták a tenger partján. Pár hónap múltán ő maga is előkerült, eléggé virgoncan, Ausztráliából. Nem úszta át az óceánt, hanem, öngyilkosságot tettett. Ha jól, és újból és újból elolvassuk Mikszáth regényét, a kettős befejezés nemcsak két alternatívát sugall, a halált, vagy az életet, hanem motiválja a peresztett, megvert ember kiútját: *a halált tetteve választani az életet*.

Nos, Isten uccse, Lehel számára a megoldást, nem, így nem jó, a regény számára a megoldást, nem, így sem jó; a megoldást, mely egy realistának szánt regény fecskefarkú végére ugyanúgy illik, mint egy pozór szereplőhöz passzol, én egy helyzet kettős lehetőségéből pároltam, mely történetesen hasonlított egy fowlesi, borgesi, mikszáthi megoldáshoz.

Azazhogy. Amint a regényt megírtam és szövegét stilizálni kezdtem – tehát kívülről is láttam, már géppapíron – eszembe jutott az egyetlen irodalmi példa, amit akkor már ismer-

tem: a *Különös házasság*. Elbizonytalanodtam. Lehet-é, hogy tudat mögött (nem "alatt", ahol Freud bácsi lakott) mégiscsak Mikszáth fecskéfarkú befejezés-ötletét kölcsönöztem? Lehet. Sőt valószínű. Újraolvastam a *Különös házasság*-ot, immáron harmadszor. A legszebb korunkbeli posztmodernnekhez hasonlóan a regény tele van hintve lábjegyzetekkel. Eddig még hagyján, hiszen ezt mások is megtették a századfordulón, amikor a lábjegyzetelés szövödményes információadagolást jelentett, nem pedig posztmodern anekdot- és aranyköpésesdit. Igen ám, de a kritikainak beillő *Szépirodalmi* kiadás elmondja a valóságos Buttler-Dőry házasság igazi történetét, mely más módon volt különös, mint a Mikszáth-szötte-elmetszette házasság.

A mikszáthi lábjegyzetek azt szuggerálják, a gyanútlan olvasónak, hogy a kódexekben és periratokban lenyomozható házasság valóságos történetével van dolguk. Holott. Buttler léha fickó volt, mint ahogy az *Egri csillagok Dobója* sem volt, a való életben, feddhetetlen jellem. A lábjegyzetek tudatosan ferdítenek – no, ez túl erős: "rászednek", helyesebb szó, hasonlóképpen a mai posztmodern lábujj-lábköröm jegyzeteihez. Nem tudom, hogy Mikszáth kacskaringós, egybefolyó, különváló történeteinek, adomahalmazának, szórakoztatókedvének, többszintű hangulatvilágának, egyszerű és különleges hőseinek, társadalomkritikájának és tekintélyt elvető, "rangtiszteletlen" és hierarchia mentes stílusának ismeretében miért kell a posztmagyar híveinek olyan ősökre visszatekinteniök, mint az ír Joyce. Ami azt illeti: a Buttlerék családja ír eredetű, a családnév az északír Buttler nevű ősökre megy vissza. Vagy az angol *Sterne*? Joyce, minden ír ravaszága ellenére, csak egy egyszerű szatócs az írásművész Mikszáthhoz mérve, Sterne pedig kedves bohóc, egy utazó színtársulat komikus, a gúny és a szatíra nagy mesteréhez, Mikszáthhoz képest. Bár nagyra becsülöm egykori "szomszédaimat", a dél-amerikai próza dédelgetett nagymestereit, nyelvük egy vonósnegyes ahhoz a zenekarhoz arányítva, amit Mikszáth Kálmán megszólaltatni képes egy-egy regényében. Aki csak anekdotákat, "aranyrögöket" akar, vízért mehet a mikszáthi folyóba, talál ott mindent, az iható szomjoltótól kezdve a lerakódott fémekig.

Aki a történetekre is kíváncsi, az egy *Kuroshawa* sokoldalúságával találkozik, megelőzve a nagy japánt sok évtizeddel.

Minden irodalmi fogás – mint pl. a fecskéfarkú vég az értékek patika-mérlegén csak eszköz, s a főszköz, a nyelv, az irodalom eschatológiájában a legfőbb érték.

Ezt a kincses magyar nyelvet sem ölelte sem utána nem használta szebben és jobban senki a magyar "regényirodalomban."

És ez több mint a szókincs, a szivárványszínű mikszáthi szó. A mikszáthizmusok – *Széles Klára* jól tudja – kötöttségként megélt helyzeteket ragadnak meg, átható jelenlétű élményeket közvetítenek, idéznek föl. Aki ezt tudja, az a nagy költő, prózában vagy versben.